

N:o 47.

Af herr **Hildebrand**, *angående skrifvelse till Konungen med begäran om utredning rörande de skatte- och inkomst-källor, som må kunna användas af kommun, hvars inkomster minskats på grund af användande af s. k. lokalt veto.*

De två motioner i nykterhetsfrågan, som jag redan tillåtit mig väcka, får jag härmed komplettera med en tredje, i hvilken jag indragit hufvudmotiveringen till alla tre.

Nykterhetsrörelsen är för närvarande inom de germanska eller öfvervägande germanska folken en af tidens märkligaste företeelser, och detta med all rätt. Man må ha hvilken uppfattning som helst af alkoholens rent fysiologiska verkningar, man må vara anhängare af absolut spritdrycksförbud, af lokalt veto eller af något annat restriktionssystem såsom moderat nykterhetsvän eller vara tämligen likgiltig för hela frågan — en och hvar torde dock inse, att alkoholmissbruket åstadkommer oerhörddt mycket ondt. Det är vissa individers, vissa familjers, vissa samhällens förbannelse. Det förslappar individens energi och moral och inverkar menligt på det kommande släktet. För folken är det en lifsfråga att bekämpa det.

Men medlen kunna vara olika, ej blott till beskaffenhet, utan äfven till direkta och indirekta verkningar. Mig synes, att vissa önskemål och programpunkter för nykterhetsarbetet äro bra litet öfvertänkta eller inrymma

i sig mycket, som ej har direkt med nykterhet att göra. Så mycket angelägnare synes mig vara, att hithörande spörsmål belysas ur olika synpunkter och att kraf på utredning och positiva åtgöranden ej resas allenast från absolutistiskt håll. Frågan gäller hela samhället, *alla* dess medlemmar, hvilket parti de än må tillhöra eller hvilken uppfattning de må hafva. Den är ej allenast af etisk art, utan berör i eminent mening rent praktiska förhållanden, såsom inrikes tillverkning och försäljning af vissa varor, våra handelsförbindelser med andra länder samt kommunernas, landstingens, hushållningssällskapens och statens ekonomi. Denna omständighet borde förmå ej blott den för nykterhetsrörelsen direkt intresserade, utan äfven alla, som därutanför syssla med nationalekonomiska och finansiella spörsmål, att träda frågan närmare in på lifvet för att studera rörelsens allmänna riktning och i tid öfvertänka dess tydliga konsekvenser. Detta synes mig vara så mycket nödvändigare som därigenom helt visst mycket utopiskt torde kunna bortrensas och diskussionen om hvad som bör åtgöras mera stannar på verklighetens fasta mark än som hittills alltid varit fallet.

Såsom resultat af detta resonemang dristar jag framlägga ett par förslag, hvilka jag emellertid af hänsyn till formerna för riksdagsärendenas beredning nödgas särskilja i olika motioner.

Till en början tillåter jag mig i största korthet påpeka de olika vägar, på hvilka nykterhetsrörelsen för tillfället synes framskrida, och de reformkraf, kring hvilka hufvudintresset samlats. Att jag därvid ej åsyftar någon som helst fullständighet, torde ligga i öppen dag.

Denna del af min framställning kan lämpligen fördelas under rubrikerna: 1. *Göteborgssystemet*. 2. *Absolut rusdrycksförbud*. 3. *Lokalt veto* och 4. *Det allmännas frigörande från ekonomiskt beroende af spritdryckerna*.

1. Göteborgssystemet.

Efter en längre tids famlande mellan olika system på brännvinsförsäljningspolitikens område kom man här i Sverige från midten af 1800-talet fram till det tillvägagångssätt, som har namnet Göteborgssystemet och hvars märkligaste kännetecken är, att det egna intresset i största utsträckning är bortelimineradt i fråga om försäljningen af brännvin.

Samma problem som här tills vidare blifvit löst, har formulerats äfven annorstädes. Så finner man i försökslandet framför alla andra, då det gäller rusdryckslagstiftning, i Förenta staterna, ett försök att låta staten

ensam draga vinst af tillverkning och försäljning af spirituosa. Jag afser härmed »dispensary-lagen» i Syd-Carolina, hvilken dock ej synes mana till efterföljd, åtminstone att döma af de skildringar, som varit mig tillgängliga. Systemet med statens alltför direkta intresserande i tillverkningen och försäljningen af spritdrycker har ju en gång försökts äfven i Sverige och slagit mycket illa ut. Själftva grundprincipen torde få anses oriktig, såsom ledande till vådliga konsekvenser. — Såsom kommunalt monopol är »dispensaryt» infördt i några städer i Georgia och Nord-Carolina, hvilket blott i förbigående må påpekas.

Det svenska systemet att reglera försäljningen med starkt utestängande af det enskilda intresset synes vara det märkligaste och principiellt bästa af alla, som hittills framträdt, något som ej hindrar, att åtskilliga förändringar kunde vara lämpliga. Grunden lades genom 1855 års kungl. förordningar, af hvilka den om brännvinsförsäljning bland annat stadgar rätt för hvarje kommun att inom sina gränser förbjuda all icke privilegierad minuthandel med och utskänkning af brännvin — således rättsgrunden för det lokala eller kommunala vetot — samt likaledes rätt för kommunerna att till särskildt för ändamålet bildade bolag öfverlåta alla de försäljningsrättigheter, som annars skolat å auktion utbjudas.

Här är ej tillfälle att i detalj skildra Göteborgssystemets tillkomst — jag kan därvidlag hänvisa till *Sigfrid Wieselgrens* bok »Till Göteborgssystemets utvecklingshistoria», tryckt 1907, och ett par af de största bolagens historiker — alltnog, i Göteborg framträdde tidigast i fullt utbildad form systemet med ett utskänkingsbolag, som förbehöll sig rätt att lämna ren nettovinst till något eller några för den arbetande klassen gagnande ändamål efter afdrag af skälig ränta å insatt kapital och sedan visst belopp öfverlämnats till kommun och hushållningssällskap.

Systemets grundprinciper äro, att ingen enskild person skall draga vinst af brännvinskonsumtionens ökning, i det utdelning å aktierna är konstant och löner ej utgå i form af tantième; att tvärtom det allmänna och den fattigare befolkningen böra få gagn af nettovinsten, det allmänna, som får bära utgifterna för fattig- och sjukvård etc., och den fattigare befolkningen, ur hvilken de flesta konsumenterna komma och ur hvars fickor således inkomsterna till det mesta härflyta; samt att sådana åtgärder vidtagas, som direkt kunna gagna nykterheten, såsom att antalet utskänkingslokaler strängt begränsas, att alkoholhalten i brännvinet inskränkes, att volymen brännvin för hvarje konsument begränsas, att god mat till-

handahålles och att brännvin eller öl ej är obligatorisk dryck till maten, utan att mjölk etc. skall tillhandahållas m. m.

1855 års lagstiftning och Göteborgssystemet, hvilket småningom blifvit infördt i de flesta städer och en del köpingar, ha i samband med den energiska upplysningsverksamheten af föreningar och sällskap burit mycket god frukt. Till midten af 1800-talet hade brännvinsförbrukningen per individ sjunkit från 46 liter till 22 för att ytterligare hastigt gå ned till 9 liter. Ännu 1853 funnos 33,342 brännerier, öfversvämmande landsbygden med sina varor. År 1907 var antalet brännerier 126, hvilkas produktion naturligtvis var större, men hvilka också, på grund af sitt ringa antal, voro lätta att öfvervaka. Brännvinsförsäljningsställesas ständiga antal i *hela landet* har gått ned till 948 (år 1907), däraf för minuthandel 286 och för utskänkning 662. Däraf funnos i städer och köpingar 843. A landsbygden funnos 105. Skillnaden framgår däraf, att å landsbygden funnos år 1856 64 minuthandels- och 493 ständiga utskänkningsrättigheter, hvaraf 411 privilegierade, samt att äfven detta innebar ett ofantligt framsteg emot tidigare förhållanden. Hvad städerna beträffar må anföras: i *Göteborg* var antalet krogar 1874—75 25, 1904—05 endast 13. Det förra redovisningsåret kommo 22,21 liter brännvin, reduceradt till 50 procent alkoholhalt, på person och år, det senare 10,72. I *Stockholm* funnos före 1877 193 krogar, 1907 endast 30 (nu kallade »värdshus»). Konsumtionen per person uppgick per år under redovisningsåret 1878—1879 till 23,89 liter och 1906—1907 till 11,23.

Nu kan emellertid ej förnekas, att missförhållanden insmugit sig vid Göteborgssystemets tillämpning och att till följd däraf skarp kritik framkommit. Bolagen ha själfva, efter kritik från nykterhetshäll, i rätt stor utsträckning tagit saken om hand medelst en sammanslutning och gemensamma möten (det fjärde i Stockholm 1908), där en hel del oegentligheter och felgrepp belysts och beifratts. Man nödgas emellertid erkänna, att systemet ej längre i sin helhet åtnjuter samma allmänna förtroende som tidigare, något som till någon del kan bero på vacklande och oklar uppfattning om dess verkliga syfte. I alla händelser ha af olika anledningar en mängd spörsmål satts under debatt, såsom om lämpligaste minimivolymen vid minuthandel, om matsserveringens anordnande, om lämpligheten att öppna egna matlokaler (med brännvin) af något förnämligare slag än de vanliga »värdshusen» eller krogarna; om tillåtligheten för bolagen att öppna matsservering »utan» brännvin; om brännvinsserveringens inskränkning till måltiderna; om lämpligheten af bolagens öfvertagande af

produktionen af brännvin; om rätten för bolagen att direkt understödja för arbetsklassen gagnande inrättningar; om bolagens rätt att äga fastighet etc. Härvid förbigår jag sådana självklara saker, som att föreståndarne ej böra ha inkomst af ölkonsumtionen och dylikt, samt rena oegentligheter och direkt kringgående af systemets grundprinciper.

De sväfvande spörsmålen antal är så stort och kritiken delvis så skarp, att en utredning af hela systemet kunde vara påkräfd. Då en revision af brännvinsförsäljningslagen emellertid kommit till stånd så sent som vid 1905 års riksdag, anser jag alldeles lönlöst att redan fyra år därefter ens ifrågasätta utredning och eventuell ny revision. Jag vill därför begränsa mig till hvad jag anser vara det för närvarande viktigaste önskemålet i fråga om Göteborgssystemet, nämligen utredning angående möjligheten af ölförsäljningens anordnande enligt ett liknande system som brännvinsförsäljningen.

Härtill vill jag senare återkomma. Därom handlar också min motion n:o 33.

2. Förbudslagstiftning.

Inom nykterhetskretsar har naturligtvis länge funnits en uppfattning, att det yttersta målet för nykterhetsarbetet borde vara spritdryckernas fullständiga fördrifvande ur landet. Vid 1907 års riksdag framlades denna tanke i motionsform af ledamoten af Riksdagens Andra Kammare herr J. A. Jonsson i Hökhult. Efter en framställning af rusdryckernas fördärfliga inverkan föreslog han, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t tücktes låta utreda och för Riksdagen framlägga förslag till ett sådant reglerande af rusdryckshandteringen i riket, att efter en lämplig öfvergångstid all tillverkning och försäljning skulle vara förbjuden till annat än medicinskt, tekniskt eller vetenskapligt mål. Samma förslag framlades rörande försäljning inom riket af vin eller öl med mer än 3 procent alkoholhalt, hvarjämte motionären påyrkade förbud mot allt införande i riket af vin, brännvin, sprit, likörer och därmed likställda varor, som höllo mer än 3 procent alkoholhalt. Med lämplig öfvergångstid tänkte sig motionären själf en tid af 20 år.

Härmed sattes saken på sin spets; bevillningsutskottet afstyrkte, men då de två första motionerna om brännvinet först kommo före, erhöll motionären i Andra Kammaren majoritet för sin framställning. Vid be-

handling af vin- och ölmotionen var motståndet starkare, hvärför utskottets mening segrade.

Vid 1908 års riksdag förnyade motionären sina framställningar, men kunde denna gång icke samla något flertal. Båda åren afslogos motionerna af Första Kammaren.

Det synes mig ha varit ganska lämpligt, att förbudsfrågan i hela sin omfattning kommit under riksdagsbehandling. Betecknande är emellertid, att, trots 1907 års majoritet i Andra kammaren för ett par af förbudsmotionerna och i trots af en ganska utbredd mening inom stora nykterhetskretsar om förbudslagstiftningens företräde, fråga om allmänt förbud icke upptogs på något af de politiska partiprogrammen till 1908 års valstrid. Intrycket blir, att de organiserade nykterhetsvännerna icke för tillfället söka fortskrida på förbudsvägen, utan koncentrera sina krafter på det lokala vetot.

Längre fram återfinnes en kritik af förbudssträfvandena.

3. Lokalt veto.

Inom Förenta staterna ha förbudsvännerna i ganska stor utsträckning öfvergått från det mera utopiska absoluta förbudsprogrammet till kraf på »local option», med rätt för kommunerna hvar för sig att besluta om tillåtelse eller förbud i fråga om spirituosaförsäljning och dylikt. Här i Sverige ser man liksom en afspeglning däraf, i det att det absoluta spritförbudet för hela landet alltmera synes te sig för den absolutistiska nykterhetsrörelsens ledare som ett i fjärran hägrande mål, under det programmet »lokalt veto» mer utgör arbetsprogrammet. Man behöfver ej tänka sig något direkt sammanhang mellan utvecklingen här och i Amerika, utan det är nog på båda hållen de faktiska förhållandena, som tvungit till en viss begränsning.

Krafvet på lokalt veto är emellertid icke alldeles nytt. Jag tillåter mig här (med några af mig gjorda kursiveringar) anföra en ganska betydande historik, som återfinnes i sammansatta bevillnings- och lagutskottets utlåtande n:o 1 vid 1908 års riksdag (sid. 12—17):

1893.

Vid 1893 års riksdag hade väckts motion därom, att inga då befintliga eller ifrågasatta nya spirituosaförsäljningsställen inom en kommun finge efter

viss tid utöfva sin verksamhet, förrän genom omröstning per capita blifvit bestämmdt, huruvida inom kommunen spirituosa försäljning skulle få äga rum eller icke; och skulle, enligt det framställda förslaget, rättighet att i dylik omröstning deltaga tillkomma samtliga vid 21 års ålder välfrejdade män och kvinnor ej mindre inom de kommuner, hvarest fråga uppstått om inrättande af nya eller bibehållande af redan befintliga försäljningsställen, *utan äfven inom angränsande kommuner och de kommuner, som voro belägna på visst afstånd, af t. ex. mindre än en mil.*

Med anledning af sistberörda motion åberopade bevillningsutskottet (betänkande n:o 9) §§ 6, 7, 8, 10 och 13 i då gällande brännvinsförsäljningsförordning; och yttrade utskottet vidare:

»Bestämmandet af huruvida brännvinsförsäljningsrättighet må i en kommun utöfvas är sålunda enligt nu gällande stadsganden i allmänhet öfverlämnadt till kommunens representation jämte vederbörande myndighet.

Enligt utskottets förmenande kan det med skäl sättas i fråga, om ej i nu berörda angelägenhet större inflytande borde inom kommunen tillerkännas flertalets åsikt. Den af motionären i detta syfte föreslagna anordningen *synes emellertid utskottet icke kunna förordas*, enär densamma uppenbarligen skulle innebära en alltför stor afvikelse från nu gällande grundsatser för kommunala ärendens afgörande.»

På grund af hvad sålunda anförts, hemställde utskottet, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda, och blef denna utskottets hemställan *af båda kamrarna utan omröstning bifallen.*

1894.

I en vid 1894 års riksdag i frågan väckt motiou föreslogs aflåtande till Kungl. Maj:t af en skrifvelse med begäran om förslag till ändring i då gällande förordning om försäljning af brännvin m. m., enligt följande grunder:

1:o. När i stads- eller landtkommun fråga uppstår, att rättighet till annan minuthandel med eller utskänkning af brännvin än sådan, som i stad äger rum på grund af burskap eller särskildt privilegium och på landet kan tillkomma innehafvare af gästgifveri, skall inom kommunen meddelas, åligger det Konungens befallningshafvande, därest inom viss tid skriftlig ansökan därom inkommer, undertecknade af välfrejdade, till myndig ålder komna medborgare af kommunen, som äro svenska medborgare, till ett antal motsvarande minst en tjugonedel af kommunens mantalsskrifna folkmängd, att förordna om anställande i kommunen af omröstning rörande den sålunda väckta frågan.

2:o. I denna omröstning äga alla de kommunalmedlemmar att deltaga, som uppnått myndig ålder, äga god frejd och äro svenska medborgare.

3:o. Omröstningen, som sker med slutna sedlar, gäller endast förbud eller icke förbud mot ifrågasatt upplåtande af försäljningsrättigheter.

4:o. Om förbudsförslaget af *mer än hälften af de i omröstningen deltagande* antages, träder det i kraft från den tidpunkt, då förut beviljade rättigheter upphöra, och må ny fråga om upplåtande af rättigheter ej väckas förrän *efter tre*

är. Om förslaget af flertalet röstande ogillas, har det förfallit, och kan ny fråga om förbudsomröstning likaledes ej väckas förrän efter tre år.

5:o. Besvär öfver det genom omröstningen fattade beslutet må ej anföras på annan grund, än att den förmenas icke hafva tillkommit i laglig ordning; och skall Konungens befallningshafvande, därest beslutet af sådan anledning undanröjes, förordna om anställande af ny omröstning.»

Denna motion behandlades af sammansatt bevillnings- och lagutskott, hvilket, efter en utredning om verkningarna inom olika länder af lagstiftningsåtgärder i den föreslagna riktningen, i sitt betänkande (n:o 6) yttrade:

»Af den ofvan lämnade kortfattade redogörelsen för hithörande förhållanden i några länder, särskildt i de af motionären åberopade, Nordamerikas föränta stater och England med dess kolonier samt vårt eget land, framgår enligt utskottets åsikt, att det lokala optionssystemet icke är mindre fullständigt tillämpadt i vårt land än uti öfriga anförda länder. De kommunala myndigheterna hafva i Sverige med större framgång än uti de flesta länder inskränkt brännvinsförsäljningen och uti de flesta kommuner för landsbygden till och med infört absolut förbud. Att stadskommunerna hos oss icke ansett sig med framgång kunna genomföra ett dylikt förbud, torde ej väcka förvåning hos den, som sett, att så godt som öfverallt i andra länder, där försök i städerna i den riktningen gjorts, dessa utfallit mindre gynnsamt och måst öfvergifvas. Fördelen att måhända något kunna inskränka förbrukningens totala belopp har uppvägs af den demoralisation och de andra olägenheter, som förbudets kringgående så godt som allestädes medfört. Emellertid äro äfven stadskommunerna i vårt land i sin fulla rätt att genom lokal option införa förbud för minuthandel med eller utskänkning af brännvin, om blott stadsfullmäktige eller allmän rådstuga och magistraten äro ense om fördelen däraf.

Utskottet har icke uti de af motionärerna anförda utländska förhållandena kunnat finna något exempel på, att den lokala optionen varit uppdragen åt en vidsträcktare krets röstberättigade än den, som utgjorts af de i allmänhet i kommunala angelägenheter röstberättigade, men väl har det visat sig på flera ställen fördelaktigt att lägga afgörandet i händerna på ett mindre antal personer, som representera ett större område, i ändamål att minska deras inflytande, hvilkas intressen mer eller mindre vore förbundna med spirituosa försäljningen. I likhet med förliden Riksdags bevillningsutskott medgifver utskottet visserligen, att önskvärdt vore, det ett större inflytande än nu är fallet tillerkännes flertalets åsikt, men anser, att den af motionärerna föreslagna anordningen skulle alltför mycket afvika från de nu i kommunala angelägenheter rådande rösträttsförhållandena. Med brännvinsförsäljningen äro förbundna så stora intressen, och *sättet för dess tillämpning är af så ingripande betydelse för kommunernas lugna och lifskraftiga utveckling, att något talande skäl näppeligen torde kunna anföras, hvarför icke hithörande frågor borde afgöras på enahanda sätt och af samma korporationer som kommunens öfriga angelägenheter. Nykterhetsfrågorna hafva såväl i vårt land som i andra länder visat sig äga förmågan att sätta sinnena i sådan rörelse, att snarare mer än mindre betänksamhet och mogenhet i uppfattningen erfordras för*

deras lugna pröfvande än vid andra af de oftare förekommande kommunala frågorna.

Såväl licenssystemet som än mer en på den lokala optionen grundad ren förbudslagstiftning innebär enligt utskottets uppfattning ett sådant ingripande i den enskilde individens handlingsfrihet och lefnadsförhållanden, att hvarje fortskridande på dessa vägar bör ske endast i mån som det allmänna rättsmedvetandet uppbär och gillar de föreslagna åtgärderna. Ett förhastadt steg i nämnda riktning — låt vara framkalladt af aldrig så välmenande och entusiastiska stråfvanden — framkallar lätt motsatsen af den verkan, som åsyftas.»

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda, och denua hemställan bifölls af Riksdagen, af Första Kammaren utan föregående diskussion och utan votering, samt af Andra Kammaren efter diskussion med 141 röster mot 74, hvilka afgåfvos för bifall till motionen.

1896.

En motion med samma förslag som det i sist omförmälda motion framställda förekom jämväl vid 1896 års riksdag.

I sitt i anledning af motionen afgifna betänkande (n:o 1) förklarade sig bevillningsutskottet icke anse förslaget innefatta bättre bestämmelser än dem, som redan voro gällande i fråga om sättet för bestämmande af rättigheter till minuthandel med och utskänkning af brännvin, och yttrade utskottet vidare:

»Redan enligt nu gällande förordning har i de flesta landtkommuner fullständigt förbud blifvit infördt, och möjlighet att få sådant förbud till stånd finnes äfven för städerna. Det torde nämligen icke lida något tvifvel, att stadsfullmäktige eller allmän rådstuga och magistraten skulle afstyrka beviljandet af försäljningsrätt inom staden, om en mera allmän önskan i sådan riktning skulle göra sig gällande inom samhället. Att i denna fråga gifva de röstberättigade lika rösträtt, eller, såsom i motionen föreslagits, utsträcka rösträtten än ytterligare genom att lägga afgörandet i händerna på en så vidsträckt krets röstberättigade som kommunens alla till myndig ålder komna medlemmar, män och kvinnor, hvilka äga god frejd och äro svenska medborgare, finner utskottet innebära en alltför stor afvikelse från nu gällande grundsatser för kommunala ärendens afgörande; hvarförutom, som 1904 års sammansatta bevillnings- och lagutskott i sitt ofvan omförmälda betänkande jämväl framhållit, med brännvinsförsäljningen äro förbundna så stora intressen och sättet för dess tillämpning är af så ingripande betydelse för kommunernas lugna och lifskraftiga utveckling, att skäl icke förefinnes att afgöra hithörande frågor på annat sätt än öfriga kommunala angelägenheter.»

Utskottet hemställde förty, att motionen icke måtte af Riksdagen bifallas, och Riksdagen fattade sitt beslut i enlighet med denna utskottets hemställan. Sagda beslut fattades af Första Kammaren utan föregående diskussion och utan votering och af Andra Kammaren efter diskussion med 121 röster mot 58, hvilka afgåfvos för bifall till motionen.

1902.

I en vid 1902 års riksdag väckt motion framställdes samma yrkande som i den ofvan omförmälda motionen af år 1894.

I sitt öfver motionen afgifna betänkande (n:o 18) framhöll bevillningsutskottet bland annat, att enligt då gällande brännvinsförsäljningsförordning den kommunala representationen i landskommun och i stadskommun, om den vore enig med magistraten, kunde förhindra minuthandeln med och utskänkning af brännvin.

Bevillningsutskottet hemställde om afslag å motionen, emot hvilken hemställen någon reservation icke-afgafs inom utskottet. *Utskottets hemställen blef utan votering bifallen af såväl Första som Andra Kammaren.*

1907.

Slutligen framställdes vid 1907 års riksdag i fyra inom kammaren väckta motioner yrkande om införande af kommunalt veto med allmän folkomröstning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder, som i den vid 1894 års riksdag afgifna motionen angifvits, beträffande försäljningen såväl af brännvin som af vin och öl. *En motionär hade dock föreslagit, att, för att beslut i dylik fråga skulle hafva bindande kraft, en majoritet af minst $\frac{2}{3}$ af de afgifna rösterna skulle erfordras, äfvensom att ett sådant beslut ej skulle kunna ändras förrän efter 5 års förlopp.*

Dessa motioner behandlades af sammansatt bevillnings- och lagutskott, som i sitt öfver motionerna afgifna betänkande (n:o 1) erinrade bland annat, att enligt hvad för utskottet tillgängliga upplysningar gåfve vid handen, ingenstädes, där förbud mot försäljning af rusedrycker införts, förbudet medfört åsyftad verkan, äfvensom att det icke syntes lämpligt att på i motionerna föreslaget sätt införa speciella rösträttsgrunder för afgörandet af särskilda kommunala angelägenheter, samt vidare anförde:

»Då förslag till vidtgående reformer med afseende å den kommunala rösträtten i dess helhet nu föreligger till Riksdagens pröfning, synes ock den af motionärerna ifrågasatta anordning desto mindre af behovet påkallad, som, därest en reform af hela den kommunala rösträtten i sålunda föreslagen omfattning varder genomförd, flertalets åsikt skulle på behörigt sätt kunna göra sig gällande i den förevarande frågan.

Med erinran att gällande författningar redan innehålla stadganden om kommunal vetorätt beträffande såväl detaljhandel med brännvin som utskänkning af vin och öl, vill utskottet slutligen fästa uppmärksamheten därå, att den nu ifrågasatta folkomröstningen ingalunda innebär absolut visshet för ernående i alla fall af beslut i sådan riktning, som motionerna uppenbarligen åsyfta. Det kan nämligen ganska väl tänkas, att till följd af verksam agitation bland de många röstberättigade flertalet uttalar sig för en försäljningsrätt, som icke skulle blifvit beviljad, därest frågan fått behandlas i nu lagstadgad ordning.»

Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte till någon Riksdagens åt-

gärd föranleda, emot hvilken hemställan 5 ledamöter från Andra Kammaren reserverade sig under yrkande om bifall till motionerna.

Utskottets hemställan bifölls af Första Kammaren utan föregående diskussion och utan votering, hvaremot Andra Kammaren efter diskussion med 113 röster mot 69 biföll den vid betänkandet fogade reservationen.

1908.

Äfven vid 1908 års riksdag afgåfvos fyra motioner i Andra Kammaren, två af herr K. Staaff jämte 14 af kammarens ledamöter, hvilka i sin motivering påpeka, att den kommunala röstskalan, som antagligen blefve gällande, visserligen skulle icke obetydligt inskränka rikedomens på nu gällande fyrskala fotade öfvermakt, men att den dock icke kunde trygga de små röstinnehafvarnas rätt, och att flertalet kvinnor vore uteslagna från deltagandet i rösträtt; tungt vägande skäl förklaras föreligga för personlighetsprincipens läggande till grund för den kommunala rösträtten i fråga om rusdrycksförsäljningens inskränkande eller afskaffande. Motionärerna anse, i olikhet mot hvad i allmänhet varit fallet, att en röstöfvervikt af $\frac{2}{3}$ af de i omröstningen deltagande borde fastställas för beslutets giltighet. De hufvudsakliga bestämmelser, som i motionerna påyrkas, äro följande, hvarvid vi taga som exempel krafven i fråga om detaljhandel med brännvin:

»När i stads- eller landtkommun fråga uppstått, att rättighet till detaljhandel med brännvin må meddelas, åligger det Konungens befallningshafvande, därest inom viss tid skriftlig ansökan inkommer, undertecknad af välfrejdade till myndig ålder komna män och kvinnor, som äro medlemmar af kommunen och svenska medborgare, till ett antal, motsvarande minst en tjugonedel af kommunens mantalsskrifna folkmängd, att förordna om anställande i kommunen af omröstning rörande den sålunda väckta frågan.

I denna omröstning, som sker med slutna sedlar och som gäller endast förbud eller icke förbud mot ifrågavarande upplåtelse af försäljningsrättigheter, eger enhvar välfrejdad myndig man eller kvinna, som är medlem af kommunen, att delta.

Om $\frac{2}{3}$ af de i omröstningen deltagande rösta för förbud, träder detta i kraft på den tidpunkt, då förut beviljade rättigheter upphöra. För införande af detaljhandel med brännvin, där sådan handel förut icke funnits, skall likaledes erfordras $\frac{2}{3}$ majoritet.

Frågan kan åter väckas först efter tre år. Besvär må endast anföras,

om beslut förmenas icke ha tillkommit i laga ordning. Om det af denna anledning undanröjes, skall Konungens befallningshafvande förordna om anställande af ny omröstning.»

Med stöd af hvad ofvan anförts, föreslå motionärerna, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande för Riksdagen af förslag till bestämmelser i syfte att afgörandet af inom kommun väckt fråga om tillstånd till detaljhandel med brännvin måtte äga rum genom allmän omröstning med lika och direkt rösträtt i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de angifna grunderna.

Den andra motionen gällde tillstånd till försäljning af vin eller öl.

De två öfriga motionerna framlades af herr E. Beckman i Djursholm jämte fyra af kammarens ledamöter. Motiveringen är här utförligare, och bland annat framhålles fördelen däraf, att nykterhetsintresset med allmän och direkt omröstning skulle göra sig gällande i kommunerna mera omedelbart, utan att behöfva bemäktiga sig ledningen vid vissa kommunala val. I motionen redogöres äfven för det kommunala vetot i Norge, Kanada och Nordamerikas förenta stater. Äfven här påyrkas nu $\frac{2}{3}$ majoritet för beslutets giltighet, och formuleringen af slutyrkandet är äfven i öfrigt desamma som i herr Staaffs m. fl.:s motioner.

Utskottet påvisar, att brännvinskonsumtionen nedgått, samt att försäljningsrättigheter, tillkomna under medverkan af de kommunala myndigheterna, i stora delar af landet ej förekomma å landsbygden. Enligt uppgifter för försäljningsåret 1905—1906 finnes ingen enda ständig försäljningsrättighet å landsbygden i fyra län, nämligen i Uppsala, Södermanlands, Västernorrlands och Jämtlands län. I hvardera af sju län finnes blott en dylik rättighet å landsbygden, och äro fem af dessa rättigheter privilegierade, nämligen de i Blekinge, Värmlands, Örebro, Västerbottens och Norrbottens län. I ytterligare tre län bestå på landsbygden endast privilegierade rättigheter (fyra i hvarje län). Dessa privilegierade rättigheter komma, i den mån de redan icke upphört, att inom icke aflägsen tid upphöra. I tolf län finnes sålunda å landsbygden icke någon enda ständig försäljningsrättighet, till hvars upprättande vederbörande kommunala myndigheter medverkat. Det är under sådana förhållanden icke befogadt att, såsom i motionerna skett, tala om »storfyrcarnes öfvermäktiga inflytande till rusdryckshandteringens förmån». Fastmer anser utskottet det vara ådagalagd, att, därest inom en kommun ett allmänt kraf på lokalt rusdrycksförbud förefinnes, detta redan med nuvarande kommunala rösträttsbestämmelser kan förverkligas.

Utskottet vill för öfrigt i detta sammanhang erinra om den vidtgående kommuna rösträttsreform, som under viss förutsättning antagits af 1907 års Riksdag och som med all säkerhet torde komma att i afsevärd mån öfverflytta bestämmanderätten i kommunala angelägenheter på de mindre fyrktalens innehafvare. Den af motionärerna ifrågasatta anordning torde därför så mycket mindre vara påkallad af något verkligt behof, som efter allt att döma berörda reform inom jämförelsevis kort tid kan antagas vinna tillämpning.

Mot utskottets afstyrkande hade sex ledamöter reserverat sig för bifall till motionerna. Andra Kammaren biföll reservationen, Första Kammaren utskottets hemställan, hvarmed frågan förföll för denna riksdag.

Liknande motioner hafva som bekant väckts inom Andra Kammaren äfven vid innevarande riksdag.

Utom riksdagsförhandlingarna må påpekas ett par uttalanden och åtgärder, som kommit till synes under sommaren och hösten.

Den egentliga striden gäller icke egentligen kommunens *rätt* att vägra utskänkingsrättighet, ty den rätten finnes redan i lag stadgad. Krafvet från de absolutistiska nykterhetsorganisationerna går ut på folkomröstning inom kommunen, med lika och direkt rösträtt för både män och kvinnor, under det man å andra sidan hänvisar till att det lokala vetot redan kommit till användning i flertalet landskommuner, och att den nya kommunala röstskalan alldeles direkt kommer att medföra en förskjutning till förbudsiffrarnes fördel. Nu vet man emellertid, att slagorden ha en stor betydelse, och därför har man på radikalt nykterhetsvänligt håll sökt skilja mellan termerna »kommunalt veto», som vi redan hafva och där omröstning sker efter graderad skala, samt »lokalt veto», som nykterhetsvännerna önska och hvars mest karaktäristiska egenskap är att beslutet fattas medelst omröstning med lika och direkt rösträtt. Hela denna särskiljning af termerna synes vara ganska olämplig, eftersom den lätt afvänder uppmärksamheten från det viktigaste, *rätten för kommunen att själf bestämma*. Man finner också, att ifriga nykterhetsvänner använda båda termerna i samma betydelse, hvilket gör att jag ansett mig i allmänhet kunna tala om *lokalt veto*, med olika former för dess användning. De märkligaste inläggen på senaste tid i frågan synas mig vara de fyra artiklar af lektor P. Waldenström i Svenska Morgonbladet, i hvilka han framlagt den uppfattningen, att det direkta omröstningsvetot icke alls behöfves, men väl en del ändringar på helt annat håll.

Slutligen må anmärkas, att Sveriges nykterhetssällskaps representant-

församling utsändt frågor rörande det lokala omröstningsvetot till landets samtliga kommuner, och att resultatet den 25 januari var, att 975 kommunala stämmor instämt i den föreslagna resolutionen till förmån för det lokala vetot med direkt omröstning. Emot detta lokala veto hade endast 55 stämmor uttalat sig, under det 236 förklarar, att de ej upptog frågan till behandling. Tre städer hade uttalat sig, af dem 2 för det lokala omröstningsvetot och 1 för absolut rusdrycksförbud. Från 26 städer hade underrättelse ingått, att de icke upptagit frågan. Det kan således icke förnekas, att rörelsen för denna vetoform är mycket utbredd.

Efter denna framställning vill jag öfvergå till en fråga, som på det allra närmaste står i samband med det lokala vetots användning.

4. **Utredning rörande det allmännas frigörande från ekonomiskt beroende af spritdryckerna.**

Vid 1907 års riksdag framlade herr S. H. Kvarzelius inom Andra Kammaren en motion, i hvars syfte 43 af kammarens ledamöter instämde, och i hvilken hemställes: »att Riksdagen måtte besluta i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte genom en kommitté, bestående af för frågans lösning i angifven riktning intresserade personer, låta verkställa en allsidig utredning rörande möjligheten för ett statens, kommunernas, landstingens och hushållningssällskapens fullständiga frigörande från deras ekonomiska beroende af från rusdryckshandteringen härflytande medel och, därest sådan möjlighet finnes, om lämpligaste sättet därför, samt för Riksdagen framlägga resultatet af denna utredning med de förslag, hvartill samma utredning kan föranleda».

Kammarens tillfälliga utskott n:o 2 hemställde om bifall till motionen, dock med den ändring, att kraf på kommittéledamöternas kvalifikationer icke skulle intagas i skrifvelsen. Utskottet skrifer bland annat i sin motivering:

»Detta frigörande från beroendet af rusdryckshandteringen kan gifvetvis», säger motionären, »icke ske på en gång, utan att hela maskineriet därigenom skulle bringas i olag; det måste ske successivt och systematiskt. I öfrigt kunna naturligtvis olika tillvägagångssätt tänkas, såsom indragning eller afösning eller kanske dessa båda kombinerade, så att en successiv indragning ägde rum, men med understöd till en början. Likaså kan samma frigörande ske snabbare eller långsammare under en kortare eller en längre tidsperiod.»

Dessa af motionären angifna, olika tillvägagångssätt äro, som synes, endast antydda, och det ligger i sakens natur, att först efter den i motionen begärda allsidiga utredningen härvidlag mera bestämda vägar kunna bli möjliga att utpeka. Utskottet, som redan betonat frågans stora räckvidd och svårigheter, anser sig hvarken kunna eller böra närmare ingå på eventuella möjligheter, men vill ej söka dölja för sig nödvändigheten af att här förfares med varsamhet och omtänksamhet.

Om de indragna medlens framtida användning yttrar motionären:

»Det var en god idé, upphofsmännen till det ursprungliga Göteborgssystemet hade, då de förbehöllo sig rätt att använda de så kallade vinstmedlen till för arbetsklassen gagneligt ändamål; de ville därmed låta åtminstone något falla tillbaka till dem, som, ehuru de minst hade, likväl mest bidragit och bidrogo till vinstens uppkomst. Hade denna idé utvecklats och fullföljts, hade helt säkert förhållandena gestaltat sig annorlunda, än nu skett, och åtminstone ett stort hinder för vårt insläende på den rätta vägen icke funnits. Rättvisa och rättfärdighet kräfva, att denna idé ånyo upptages och de successivt indragna tillverknings-, försäljnings- och vinstmedlen afsättas för att utgöra grundvalen till en fond, afsedd för ålderdoms- och invaliditetsförsäkring.»

Utskottet, som ställer sig tveksamt inför det sålunda föreslagna fonderandet, vill för sin del erinra om den väg, på hvilken Riksdagen redan slagit in, då den för nykterhetens främjande beviljat en, om också obetydlig, andel af de inflytande brännvinsmedlen. Ett vidare fortgående på denna väg synes utskottet gå i rätt riktning.

Alla dessa frågor behöfva emellertid, som sagdt, allsidigt och omsorgsfullt utredas, och påtagligt är ju, att en dylik utredning icke kan åvägbringas på enskild väg, utan finner utskottet liksom motionären det nödvändigt, att den verkställas af en kommitté.»

Andra Kammaren biföll motionen utan votering, men Första Kammarens tillfälliga utskott n:o 1 afstyrkte den, och kammaren afslog den sedan med 77 röster mot 38.

Vid 1908 års riksdag återkom motionen i hufvudsakligen samma skick, det tillfälliga utskottet gaf samma tillstyrkande som året förut, med samma omformulering af motionärens slutkläm, och kammaren biföll motionen. I Första Kammaren blef resultatet detsamma som förra gången, dock med den skillnaden, att dess tillfälliga utskott denna gång hemställde, att Första Kammaren ville så till vida biträda Andra Kammarens beslut i frågan, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhåller, det täcktes

Kungl. Maj:t låta, på lämpligaste sätt, verkställa en allsidig utredning rörande *kommunernas* frigörande i större eller mindre omfattning från deras ekonomiska beroende af från rusdryckshandteringen härflytande medel, samt för Riksdagen framlägga resultatet af denna utredning med de förslag, hvartill densamma möjligen kunde föranleda.

Utskottet uppvisade i sin motivering, att det allmännas inkomster af tillverkning, införsel och försäljning af sprit och maltdrycker utgjorde

år 1902	kronor	34,828,254: —
» 1903	»	39,215,787: —
» 1904	»	45,884,284: —
» 1905	»	46,165,941: —
» 1906	»	50,441,044: —

Med ofvan meddelade statistiska uppgifter ville utskottet lämna en utredning af de inkomstbelopp det gäller att ersätta, ifall Riksdagen beslöte sig för att stat, landsting, hushållningssällskap och kommuner skulle frigöras från allt beroende af ifrågavarande skatte-, försäljnings- och vinstmedel, och att desamma, i den mån de fortfarande komme att utgå, i stället skulle användas, såsom motionären föreslagit, till en fond för ålderdoms- och invaliditetsförsäkring eller något annat liknande ändamål.

Utskottet kunde emellertid icke dela motionärens uppfattning, att de skattebelopp af ifrågavarande slag, som tillkomma staten, nämligen brännvinstillverkningskatten, punschkatten, maltkatten och införseltullen för spirituösa drycker, böra särskiljas från statsverkets öfriga inkomster och användas för de af motionären angifna eller annat dylikt ändamål. Ej heller kunde utskottet antaga, att dessa skattekällor inom en beräknelig framtid skulle komma att alldeles upphöra genom införande af ett allmänt rusdrycksförbud, såsom i motionen förutsattes. De vid samma riksdag väckta motioner om skrivelser till Kungl. Maj:t angående förbud mot försäljning af brännvin m. m. hade också af såväl Första som Andra Kammarén afslagits. Och innan man genom erfarenheten från andra länder, där fullständig förbudslagstiftning genomförts, vunne större klarhet beträffande det lifligt omtvistade spörsmålet, huruvida en fullständig förbudslagstiftning i verkligheten kan befrämja i stället för att skada det nykterhetsarbete, som måste ligga hvarje fosterlandsvän varmt om hjärtat, torde det icke vara behöfligt eller ens af något intresse att utreda sättet

för statens, landstingens och hushållningssällskapens frigörande från deras ekonomiska beroende af från rusdryckshandteringen härflytande medel.

Däremot ansåg utskottet, som sagdt, det önskvärdt, att en undersökning företages rörande *kommunernas* frigörande från beroendet af ifrågavarande inkomster. Städerna erhålla visserligen enligt 1905 års brännvinsförsäljningsförordning framdeles väsentligt mindre andel än förut i försäljnings- och vinstmedlen, men denna andel är stor nog att kunna utöfva ett afsevärdt inflytande på deras ordinarie budget. Enahanda blir förhållandet i landskommunerna, i samma mån som de erhålla ökad andel i dessa medel. Dessutom torde ej kunna förnekas, att utsikten att erhålla en dylik betydande inkomst frestar till att, om icke uppmuntra, så dock ej med alla krafter motarbeta försäljningen af spirituösa drycker. Det direkta intresse, kommunerna hafva af brännvinshandeln, och det afgörande inflytande, de därpå utöfva, torde sålunda kunna jämförelsevis mera menligt inverka på nykterhetsarbetet än statens, landstingens och hushållningssällskapens motsvarande intressen. Det vore därför önskligt, om kommunerna komme till insikt om nödvändigheten att ordna sin ekonomi under den förutsättning, att ifrågavarande så kallade vinstmedel kunde komma att efter hand minskas; och en allsidig utredning om lämpligaste sättet att i större eller mindre mån frigöra dem från beroendet af dessa medel torde icke kunna anses opåkallad.

Kammaren delade emellertid icke sitt utskotts mening, hvarför hela frågan äfven denna gång förföll.

Efter denna allmänna öfversikt tillåter jag mig framhålla några synpunkter, hvilka förefalla mig vara af synnerligen stor vikt för hithörande frågors bedömande. Jag vill som rubrik öfver den närmaste delen af min framställning sätta:

5. Ett nyktert folk eller ett förbudsfolk?

Såsom jag redan framhållit i inledningen, är nykterhetsrörelsen, rent principiellt sedt, utan minsta tvifvel en af nutidens märkligast ingripande och ur humanitär, sedlig och social synpunkt mest välgörande rörelser. Den har vändt sig mot dryckenskapens onda makter och sträfvar härigenom att höja folket och att förbättra dess ekonomiska ställning. Ingen kan gärna underlåta att gifva rörelsen sitt varma erkännande för allt det goda den har uträttat och allt framgent uträttar. Men ändock — är det icke nå-

got i denna rörelse, som man icke kan skänka sitt fulla erkännande? Är det icke så, att den ädla metallen är bemängd med ämnen, som för-ringa dess värde? Och framför allt: Hvad är det, som är rörelsens yttersta mål? Man har skäl att fråga, om den nuvarande nykterhetsrörelsen afser att göra folket nyktert eller att göra det absolutistiskt. Skillnaden är alldeles ofantlig ur karaktärens och sedlighetens synpunkt. Den människa, som kämpar sig till en öfvertygelse och låter den bestämma sitt handlingssätt, står förvisso högre, än den som ställes under förmynderskap och ej behöfver tänka själf.

I krafvet på förbudslagstiftning synes mig ligga en stark misstro till nykterhetsrörelsens förmåga att göra folket nyktert, och detta har ju från början varit målet. Ligger ej i förbudskrafvet en allt förhärskande känsla af egen och andras svaghet, en flykt ur striden eller kanske rättare en kapitulation för de mötande svårigheterna? Förbuds-rörelsen synes mig, rent ut sagdt, vara af lägre art än den ursprungliga nykterhetsrörelsen, mera en sträfvan efter en nödfallsutväg än en ideell lösning af en viktig samhällsfråga.

I ett afseende vill jag dock gifva förbudsifvarne rätt, nämligen i deras uppfattning, att samhället, att staten *äger rätt* att utfärda förbud för tillverkning, införsel och försäljning af spirituösa drycker. Inför uppfattningen under 1800-talets förra hälft skulle saken nog ha tett sig annorlunda, men de nu gängse lärorna om statens myndighet öfver individerna synas mig innebära ett erkännande, att statsmakterna äro berättigade att gå till förbudslagstiftning.

Men däraf behöfver icke följa, att en sådan lagstiftning är för staten nyttig. Jag känner mig tvärtom öfvertygad om, att den skulle vara synnerligen menlig för hela vårt samhälle, såväl betraktadt såsom enhet som för ett betydande antal af dess individer. Statens rätt blir för mig därför i detta fall endast af rent formell natur.

Först är att märka, att en för hela landet gällande förbudslagstiftning skulle innebära ett oerhördt hårdt intrång i enskildas nu tillåtna näringsfång. Det synes mig ej heller vara något tvifvel underkastadt, att staten blefve ersättningsskyldig vid öfvergång till förbudstillståndet med mycket höga belopp.

Därnäst vill jag anmärka, att en förbudslagstiftning skulle medföra en fullständig omläggning af statens, kommunernas, landstingens och hushållningssällskapens ekonomi. Förslag om utredning, på hvad sätt det allmänna lämpligen skulle kunna frigöras från ekonomiskt beroende af sprit-

dryckerna, har, såsom jag ofvan påpekat, framställts, och jag vill senare framhålla som min uppfattning, att de åtminstone till viss grad borde snarast omsättas i verklighet. Men detta är en sak. En annan är, att dessa inkomster ej blott skulle inflyta och användas på annat sätt än nu, hvilket skulle kunna blifva resultatet af en utredning, utan att de med förbudslagar alldeles skulle bortfalla. Det allmänna skulle nödgas söka andra skattekällor, hvilket särskildt under öfvergångstiden och långt framåt skulle blifva både bekymmersamt och oerhördt tyngande. Det kan ju lätt sägas, att de nuvarande stora utgifterna för tillfredsställande af folkets behof af sprithaltiga drycker skulle falla bort och gifva folket ökad bärkraft i fråga om nya skatter. Men innan man skulle komma underfund med det lämpligaste sättet för de nya pålagornas fördelning, skulle helt visst lång tid förflyta och många misstag begås. Därtill kommer, att de högst afsevärdt ökade bördorna skulle falla ej allenast på dem, som förut offrat större eller mindre belopp på spritdrycker, utan äfven på dem, som nu äro absolutister och således skulle få de nya bördorna utan någon som helst motsvarighet för närvarande. Jag antager, att de verkligt öfvertygelsesetrogna absolutisterna skulle finna sig häri, men den stora mängden har nog ej tänkt sig in i detta förhållande, och den lindring i utgifter, som ställes i utsikt på grund af vida mindre behof i fråga om sjukvård, ordningsmakt och olika slag af vårdanstalter, skulle naturligtvis endast inträda långsamt, egentligen i den mån en ny och bättre generation skulle växa fram, för den händelse nämligen detta skulle blifva resultatet af en förbudslagstiftning.

Därnäst vill jag framhålla de stora vådorna i handelspolitiskt afseende af för hela landet gällande förbud. År 1905 infördes spirituosa och andra dryckesvaror för ungefär 7 millioner kronor, år 1907 för något öfver 7 $\frac{1}{2}$ millioner. De vinproducerande ländernas intressen i Sverige äro således ganska betydande, och det framgår af en del tilldragelser på senaste åren, att det alldeles icke är deras mening att vårdslösa dem. I samlifvet mellan länderna sänder det ena landet sina varor till det andra och köper i stället från detta. Frankrike skickar hit vin och konjak, vi skicka till Frankrike trä och andra varor. Om med förbudslagstiftning skulle följa ett förbud mot import af spirituosa, så finge vi, för att taga ett exempel, som närmaste följd ett handelskrig med Frankrike. Hvad är det väl, som främst hindrat ryska tsaren att bekräfta den finska landtdagens beslut om fullständigt spirituosaförbud, om icke just benägenheten att stå väl med Frankrike, Rysslands långifvare. Här erbjuda sig för ett litet land alldeles sär-

skilda svårigheter, såsom torde framgå af de omständigheter, som stå i samband med den nyligen provisoriskt afslutade handelstraktaten mellan Frankrike och Sverige om sänkning här i landet af vintullen. Frankrike är landet framför andra med samlade kapital, som i stor utsträckning placeras i andra länder. Sverige nödgas ofta vända sig dit för att få sitt lånebehof fyllt, och våra förbindelser med detta land äro således af större betydelse än hvad siffrorna för handelsomsättningen angifva. Ett villkor för våra statsobligationers placering i Frankrike är notering å Parisbörsen. Häri ligger för den franska regeringen ett maktmedel, som den på sista tiden vetat att ganska hårdhänt använda. En följd af vinkrisen härom året i södra Frankrike har ju blifvit en mycket bestämd begäran från franska regeringens sida om nedsättning af vintullen i andra länder, och gentemot de smärre staterna har Frankrikes egenskap af lånemarknad användts; våra obligationer ha på halftannat år icke blifvit noterade på Parisbörsen i afvaktan på en för Frankrike lämplig uppgörelse med Sverige om vintullen. Proposition i ämnet har ju framlagts för denna Riksdag, hvarför jag endast i förbigående velat omnämna själfva sakförhållandet. Äfven Danmark har utsatts för liknande påtryckningsåtgärder, och i Norge sägas en del åtgärder i statssocialistisk riktning ha blifvit inhiberade efter framställningar från det kapitalstarka Frankrike. Sådana exempel visa bäst, att det mellan de olika länderna råder ett intimt samband, som det ena landet, allra minst ett mindre, icke kan godtyckligt göra slut på utan mer eller mindre allvarliga följder.

Härmed har jag sökt påpeka några af den mängd svårlösta spörsmål, som tränga fram i samband med en förbudslagstiftning. Jag anser emellertid, att hufvudvikten bör läggas på frågans principiella sida, och vill därför skjuta undan alla dessa svårigheter för att öfvergå till långt viktigare skäl mot en förbudslagstiftning. Då jag således begränsar min närmaste framställning till frågans enbart principiella sida, vill jag till en början säga, att jag naturligtvis icke kan ogilla allt hvad absolutism och förbud heter. Tvärtom anser jag absolutismen vara i många fall både tillräddlig och nödvändig såsom en frivilligt vidtagen åtgärd att rädda sig undan omåttlighet och dryckenskap. Äfven en påtvingad absolutism kan vara fullt befogad, såsom vid internering af verkliga alkoholister. Däremot tror jag, att ett allmänt spritdrycksförbud, genomfördt af en mer eller mindre tillfällig majoritet, skulle inverka mycket skadligt. Ett ofantligt antal människor, som kanske aldrig i hela sitt lif varit onyktra och som föra ett stillsamt och sobert lefnadssätt med ytterst måttlig spirituosaforbruknin

känna sig kränkta i hvad de ansågo vara sin själfklara rätt. Förut ha de kanske aldrig reflekterat öfver saken och tyckt, att ölet och vinet ej spelat någon egentlig roll i deras lif, men nu skulle känslan af en dem tillfogad rättskränkning lätt blifva den förhärskande. Det är alltid farligt med lagstiftningsåtgärder, hvilka icke åtnjuta folkets respekt. Och just i denna ligger samhällsbyggnadens yppersta värn. Följden af felgrepp härutinnan blir, att oafåtliga försök göras att kringgå förbuden, försök, som i många fall icke skulle kännas som något oriktigt för dem, som göra sig skyldiga till dem. Häri ligger faran. Man har exempel från olika länder på forna tiders öfverflödsförordningar, i hvilka statsmakterna bestämde exempelvis det antal smycken och dylikt, som personer ur olika samhällsklasser högst ägde rätt att bära, i medveten afsikt att främja ett mera ekonomiskt lefnadssätt. Men förordningarna kunde aldrig upprätthållas. De förnyades år efter år och straffen skärptes, men intet hjälpte, och slutligen kom man ifrån att använda detta slag af tvångsuppfostran. För närvarande kan man ju finna mycket underliga begrepp rörande tullen, äfven hos personer, som enligt sin egen och andras uppfattning äro fullt hederliga. Skulle nu ordnas så, att man icke finge inom hela landet tillverka alkoholhaltiga drycker öfver en mycket svag alkoholgräns och ej heller inköpa sådana från utlandet, då skulle detta helt visst ej allenast framkalla otaliga försök till tillverkning i smyg, hemlig försäljning och tullsvek, utan äfven på det betänkligaste sätt minska allmänhetens förtroende för lagstiftningsmakten och dess åttlydnad för lagarna. Det vore helt enkelt ett förmynderskap, för hvilket nutidens folk helt visst icke äro mogna. Jag tillåter mig också bestämdt påpeka, att ett sådant spritdrycksförbud, gällande en verklig enhet i handelspolitiskt afseende, *ingenstädes* är genomfördt, i det ej en enskild stat bland Amerikas förenta stater utan dessa tillsammans bilda den handelspolitiska enheten, hvartill kommer, att införsel och försäljning ej inom någon förbudsstat kunnat helt undertryckas.

Man kan läsa alldeles upprörande skildringar om de vägar och medel, som oppositionen mot gällande förbud tager sig i Amerikas förbudsstater. En jämförelsevis mycket lugn framställning af förhållandena i detta hänseende inom Förenta staterna återfinnes i finnens, häradshöfding Boström, i en annan af mig framlagd motion (n:o 28) omnämnda reseskildring. Härur må följande återgifvas från besöket i staden Portland i Maine, där det dock varit *lagstadgadt förbud* i öfver 50 år:

»Ölet fanns nästan på hvarje ställe, som jag med polisen besökte. Det togs likväl icke i beslag, emedan det förklarades innehålla endast 2 procent alkohol.

Samma slags öl, hvilket förklarades vara tillverkad på kemisk väg, fick man å alla restauranger, på hvilka, liksom äfven på hotellen, dessutom finnes whisky, men för att erhålla sistnämnda dryck, måste man antingen själf vara bekant med restauratören eller åtminstone vara i sällskap med någon känd person. Jag har med mina egna ögon sett, att man får köpa whisky också på ganska fina ställen. Bekvämare och lättare för den, som nödvändigt vill hafva starkt, är likväl att köpa sådant af gossar, som ofta i stora hopar stå i gathörnen. Ganska öppet framdraga dessa »blindtigers» eller »pocket peddlers» från fickor innanför sin rock en flat flaska till 25 cents. Hvad dessa flaskor egentligen innehålla, vet jag icke, då deras innehåll ännu icke blifvit analyseradt. Största delen af de rusdrycker, som förtäras i Portland och i Maine öfver hufvud taget, äro hämtade från andra stater i olika slags kärl, som hafva alla möjliga former. Mycket vanligt lär vara, att de hämtas i lådor, som påminna om böcker, isynnerhet bibeln, samt dessutom i frukter m. m. Särskildt giftiga och berusande äro de s. k. patentmedicinerna, som säljas öfverallt och i synnerhet å Portlands sextio apotek. Enligt hvad som till och med medlemmar af nykterhetsföreningen uppgåfvo för mig, synes en ganska allmän åsikt vara den, att nykterhetsidén icke ännu slagit rot i Maine och icke heller i andra Nya Englands stater. Af personer, som en längre tid bott i Kansas City, hörde jag, att förhållandena därstädes i allmänhet icke äro bättre än i Maine.»

Om man med en allmän förbudslagstiftning skulle komma öfver till dylika förhållanden, så har man sannerligen icke vunnit på bytet. Drycken-skapen och dess elände finnas kvar; om konsumtionen något minskats, bli dock verkningarna så mycket fördärfvigare, där den i hemlighet florerar, ej minst på grund af de usla och lätt rusgifvande varor, som kunna till oskäligt pris tillhandahållas, just därför att all möjlighet till reglering af handeln är utesluten.

En af de vägar, på hvilka man i Amerika skaffar sig alkohol äfven i förbudsstater, är medelst inköp af s. k. patentmediciner. Följande förteckning på alkoholhalten hos några af dem synes vara ganska belysande:

	% alkohol.
Hoff's Extract of Malt an Iron	5,24
Warner's Winegar bitters, »contains no spirit» *	6,10
Dr Kilmer's Swamp Root	7,32
Radway's Resolvent	7,90
Dr Peter's Kuriko **	14,00
Green's Nervura	17,20
Vinol Wine of Cod Liver Oil	18,88
Kaufman's Sulphur Bitters, »contains no alcohol»	20,50
Lydia Pinkham's Vegetable Compound	20,61
Paine's Celery Compound	21,00

* Innehåller ingen alkohol. Detta står angifvet på etiketten.

** Utgår i 60,000 flaskor å 1 dollar 25 cent, användes mycket af svenska amerikanare.

	% alkohol.
Hofland's German Bitters	25,60
Golden's Liquide Beef Tonic*	26,50
Peruna	28,59
Rush's Bitters	36,00
Hostetter's Stomach Bitters	44,30
Richardsson's Concentrated Sherry Wine Bitters	47,50

Handel med dylik patentmedicin är ju strängt kontrollerad här i landet, men det är dock alls icke lönt att vi göra oss för säkra. Användning i ganska stor omfattning redan nu af denaturerad sprit och eau de cologne såsom dryck belyser denna fråga på ett hemskt sätt. Så hörde jag för kort tid sedan, att en fabrik erhållit så stor beställning på billig eau de cologne, att ändamålet var iögonenfallande tydligt. Det länder den fabriken till heder, att ordern icke expedierades.

Med ett allmänt förbud öfver hela landet skulle helt visst dylika försök taga fart på ett alldeles oroväckande sätt. Följden blefve antagligen fastställande af allt strängare och strängare straff, såsom alltid plägar vara fallet, då statsmakterna gifvit sig in i en i längden ohållbar situation.

Skulle icke en sådan utveckling på det svåraste sätt kunna återverka på hela nykterhetsrörelsen? Måste man icke tänka sig, att den skulle tvinga fram en reaktion icke endast mot det allmänna förbudet och mot förbudsifvarne, utan äfven mot allt hvad nykterhetsrörelse heter? Måste man icke stanna inför den allvarliga frågan: Kan icke reaktionen mot det absoluta spritdrycksförbudet blifva så stark, att den bryter ned hvad som under decennier gjorts för nykterhetssaken?

Utvecklingen går ofta i sicksackformiga linjer. Man märker liksom pendelns slag åt olika håll; ju längre och högre pendeln går åt ena sidan, ju starkare blir dess fart tillbaka åt den andra och dess högre stiger den äfven där. Om man nu drifver utvecklingens pendel till det absoluta rusdrycksförbudet, synes man kunna befara, att den blott efter en tids förlopp slår alldeles öfver åt motsatta hållet. Man finner ofta, att barn, som uppfostrats i ett strängt religiöst hem, när de komma ut i världen, blifva fullständigt irreligiösa. Detta har ofta sin motsvarighet äfven med äldre personer; hållas de länge under ett starkt tvång, sträfva de ifrigt att komma därifrån och gå lätt, när tillfälle erbjuder sig, till ytterlighet åt andra hållet. Nykterhetssaken är emellertid så viktig för vårt folk och dess andliga och lekamliga hälsa, att man förvisso bör akta sig för sådana eventualiteter.

* Rekommenderas för behandling af kronisk alkoholism.

Rubrikens fråga här ofvan synes mig därför ej kunna besvaras på annat sätt, än att det är ofantligt mycket viktigare att fostra vårt folk till ett nyktert folk än att genom öfverdrifvet förmynderskap söka tvinga det att blifva absolutistiskt — och helt visst dock misslyckas därmed.

6. Den närmaste utvecklingen.

Såsom jag redan tidigare anmärkt, synas landets organiserade nykterhetsvänner vara benägna att tills vidare undanskjuta tanken på förbuds-lagstiftning för hela landet. Deras väg är i stället det lokala vetots.

Äfven med lokalt veto inträder förbudet mot försäljning af brännvin, vin och öl m. m., men skillnaden är dock mycket stor mellan detta system och allmänt förbud för hela landet. Om lokalt veto användes, så kan dock inom kommunen bosatt från annan ort inköpa de drycker han önskar förtära, hvilket visar, att den individuella friheten dock får större utrymme. Systemet är därjämte mera elastiskt, så till vida som ett beslut om användning af det lokala vetot endast gäller ett fåtal år och därför kan gå tillbaka, om en stark stämning skulle finnas inom kommunen för en återgång till äldre förhållanden. Några af de anmärkningar, som jag ofvan riktat mot det allmänna förbudet, kunna förvisso göras äfven mot systemet med lokalt veto. Det visar sig redan nu i många af våra förbuds-kommuner, att man på allehanda olika sätt söker kringgå förbudet, men missförhållandena kunna tydligen icke blifva lika svåra som i händelse allmänt landsförbud infördes, för så vidt nämligen ej det lokala vetot skulle komma till användning inom de största städerna, i hvilket fall försöken att kringgå bestämmelserna helt visst skulle anta mycket svårartade former.

Hur man än bedömer det lokala vetots användning, måste man nog helt enkelt sätta sig in i att detta system under de närmaste åren kommer att tillämpas i ett allt större antal kommuner. Redan med nuvarande fyrskala ha förbudsvännerna segrat i flertalet landskommuner och i en af våra minsta städer. Blir under den närmaste tiden den nya 40-gradiga skalan gällande, med dess ofantliga omkastning på många håll af maktförhållandena, torde vetorätten komma att användas både där förbudsvännerna förut blifvit slagna och där frågan om lokalt förbud aldrig varit före. Hela landsbygden torde väl komma att göras »torr», för att använda en amerikansk term. Staden Sätters föredöme kommer nog att följas af en mängd småstäder, och man synes kunna vänta, att rörelsen kommer att rätt kraftigt tränga fram äfven i våra medelstora städer.

Inför dessa nära liggande framtidsmöjligheter synes man i tid böra tänka sig in i konsekvenserna af denna rörelse.

Såsom jag redan påpekat, inrikta nykterhetsvännerna och äfven ett par politiska partier sina ansträngningar på införande af omröstning per capita vid afgörande om försäljningsfrågor i kommunerna. Den vanliga kommunala röstskalan skulle således i detta fall slopas. Om man nu betänker, att vi med det snaraste erhålla en helt annan röstskala i kommunerna än vi hittills haft, synes det mig vara klart, att en omläggning, innan man sett den nya skalan i verksamhet och kunnat bedöma dess verkningar, är alldeles omotiverad. För nykterhetsorganisationerna borde det vara likgiltigt, om de ernå lokala omröstningsförbud med det ena eller andra omröstningssättet. Vill man, såsom ibland sker på radikalt absolutistiskt håll, lägga hufvudvikten just vid *röstättet*, då ger man sig själf en blotta, ty då kan den utomstående ej längre vara i tvifvel om att nykterhetskräfvet närmast användes såsom ett medel att bryta sönder den graderade skalan. Det lämpligaste synes här vara att afvakta verkningarna af den nya skalan, hvilka, enligt min mening, komma att blifva mycket genomgripande.

Så som jag uppfattar den närmaste utvecklingen kommer mängden af nya lokala förbudsbeslut att i hög grad inverka på kommunernas finanser. Det synes mig därför vara synnerligen angeläget att i tid ordna med en utredning, hur kommunerna bäst skola ställa sig, då försäljningsinkomsterna bortfalla. Innan jag öfvergår till denna punkt, vill jag emellertid närmare gå in på tanken på en allsidig utredning af alkoholspörsmålet.

7. Fråga om allsidig utredning.

För hvar och en, som närmare öfvertänkt spörsmål, som stå i samband med nykterhetsfrågan, torde det stå klart, att en mycket omfattande utredning ända från grunden vore högst nödig och önskvärd. Så stå ju olika auktoriteters uttalanden mot hvarandra rörande alkoholens fysiologiska verkningar, äfven om man naturligtvis öfverallt finner ett erkännande att alkoholmissbruk är synnerligen skadligt. På samma sätt är det på en mängd andra områden. Då allmänna valmansförbundet uppgjorde sitt program till 1908 års riksdagsmannaval, intog det också om nykterhetsfrågan följande sätser, för hvilka partiet ville kämpa:

»Nykterhetssträfvandets främjande på den personliga öfvertygelsens väg och medelst en lagstiftning, som främst tager hänsyn till ordningens och sedlighetens kraf;

fullständig och allsidig utredning af alkoholspörsmålet från såväl etisk och social som ekonomisk synpunkt.»

I den senare punkten finner man här utredningskrafvet framställt i all dess klarhet och omfattning. Ett märkligt stöd för ett sådant kraf gafs alldeles nyligen i Norges nykterhetsfolks valprogram, som formulerats på landsmöte. Här heter det sålunda:

»1. All försäljning af rusdrycker såväl i stads- som landskommuner göres beroende af kommunalt tillstånd.

2. All minuthandel med brännvin lägges under och utöfvas af bolagen (sedan nuvarande listids- och ständiga rättigheter upphört).

3. Allsidig utredning genom en parlamentarisk kommission af frågan om huru rusdryckseländet med största framgång skall kunna bekämpas.»

Den senare punkten öfverensstämmer så godt som alldeles med allmänna valmansförbundets uttalande. I tidningen »Reformatorn» har visserligen anmärkts, att det i valmansförbundets program skulle saknas ett principuttalande, att dryckenskapen borde motarbetas, men detta ligger gifvetvis i orden om nykterhetssträfvandets främjande i första raden af citatet här ofvan.

Det som mest faller i ögonen vid det norska nykterhetsfolkets uttalande är den omständigheten, att man i Norge kommit synnerligen långt å det lokala vetots väg, och att utredningskrafvet synbarligen utgår ifrån en viss undran, om ett fortskridande uteslutande på denna väg är lämpligt ur nykterhetssynpunkt, eller om andra vägar kunna vara bättre. Här har man således nära nog ett »på stället hvila» midt i den hastiga frammarschen.

Oaktadt jag visserligen håller före, att en allomfattande utredning vore synnerligen önskvärd, vill jag dock begränsa mina förslag vid innevarande riksdag till vissa bestämda utredningar. Anledningen är förnämligast den, att ett alltför vidsträckt utredningsförslag skulle kunna uppfattas endast som ett försök att på obestämd tid undanskjuta allt hvad nykterhetsfrågor heter. Det synes mig också vara så mycket riktigare att sätta i fråga vissa mera begränsade utredningar, som något stillestånd i fråga om det lokala vetots användning icke kan påräknas med hänsyn till den nya kommunala skalan, hvars införande helt visst ger förbudsifrarna i kommunerna nytt mod och ny energi. Vissa begränsade utred-

ningar förefalla mig vara nödvändigare än andra och då de afgjort borde ingå som led i en omfattande stor utredning, skulle deras utförande endast lämna ett godt underlag, om man sedan ville gå vidare till den större undersökningen. Denna min uppfattning står så mycket mindre i strid med valmansförbundets uttalande, som i dess första punkt talas bestämdt om en lagstiftning, som främst tager hänsyn till ordningens och sedlighetens kraf, och just för en sådan lagstiftning utgöra de af mig föreslagna utredningarna direkta förarbeten.

8. Närliggande utredningskraf.

De utredningar, som synas mig vara närmast önskvärda, angå förhållandena i åtskilliga länder, där man gjort rikare erfarenhet i dessa frågor än på andra håll, samt vidare möjligheten att införa ölförsäljningen i stad under bolag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det s. k. Göteborgssystemet. Då dessa frågor skola gå till ständiga utskott, har jag redan i motion, n:o 28, framlagt hemställan om anslag för en studieresa till Förenta staterna, Finland och Norge samt i motion, n:o 33, föreslagit en riksdagsskrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning rörande möjligheten att föra ölförsäljningen under bolag, bildadt i sedlighetens intresse.

Den förra utredningen synes böra vara ganska omfattande och dels bestå i studier af den rika och utredande litteraturen, dels i undersökningar å ort och ställe. Då dessa senare just afse de förhållanden, som framkallats af eller uppstått under förbudslagstiftning och annan lagstiftning i frågan, komma de gifvetvis in på äfven det etiska området. — Tanken på ölförsäljningens indragning under bolag, bildadt i sedlighetens intresse, har framkommit så ofta och är så nära förknippad med vårt inhemska system för brännvinsförsäljningen, att en närmare utredning förr eller senare helt visst måste anordnas. Dessa två utredningar borde, såsom jag hoppas, kunna leda till vissa positiva omläggningar och reformer, och med dem skulle man därjämte kunna vinna den fördelen, att man vid eventuellt anordnande af en allsidig utredning hade vissa hufvudpunkter klara, så att man bättre kunde formulera utredningsprogrammet.

Nu finnes det emellertid ännu en punkt, där en snar utredning synes mig vara högeligen af nöden, jag menar i fråga om kommunernas nuvarande inkomster af spirituosa-handteringen. Då jag härmed upptager den tanke,

åt hvilken kammarens tillfälliga utskott 1908 gjorde sig till tolk, så är min motivering väsentligen en annan, närmast bestående i framhållande af den påskyndade utveckling af systemet med lokalt veto, som tydligen blir en följd af den nya kommunala röstskalan. Så länge detta system håller sig i landskommunerna, blifva de uppkommande svårigheterna jämförelsevis små, men skulle, såsom jag antager vara möjligt, det lokala vetot komma till användning äfven i ett antal städer, kan förhållandena blifva mer bekymmersamma ur ekonomisk synpunkt. De inkomster, som en stadskommun skulle förlora på ett håll, måste gifvetvis återtagas på ett annat, och fråga kan då uppstå, om hela beloppet med nödvändighet behöfver öka den direkta kommunala beskattningen, eller om ej en fördelning med anlåtande af olika skattekällor vore tänkbar. Skulle mot förmodan det lokala vetot komma till användning äfven i landets största städer, blefve nödvändigheten af en dylik fördelning synnerligen trängande. Under dessa förhållanden synes det mig vara oafvisligen nödvändigt, att en utredning anordnas rörande de skattekällor, som en kommun må kunna anlita.

Med stöd af hvad jag här anfört, tillåter jag mig vördsamt föreslå,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande de skatte- och inkomstkällor, som må kunna användas af kommun, hvars inkomster minskats på grund af användande af s. k. lokalt veto, och snarast framlägga däraf möjligen föranledda förslag till Riksdagens pröfning.

Stockholm den 2 februari 1909.

Karl Hildebrand.